

Aleksandra Pełowska*

Szkoła Główna Handlowa w Warszawie

Doping – problem nieświadomego społeczeństwa i polityki międzynarodowej państw

KEYWORDS

doping, anti-doping policy, awareness of society, physical culture

ABSTRACT

Aleksandra Pełowska, *Doping – problem nieświadomego społeczeństwa i polityki międzynarodowej państw* [*Doping – the Problem of the Unaware Society and International Politics of States*]. *Kultura – Społeczeństwo – Edukacja* nr 1(21) 2022, Poznań 2022, pp. 231–245, Adam Mickiewicz University Press. ISSN 2300-0422, ISSN (Online) 2719-2717. DOI 10.14746/kse.2022.21.14

The definition of doping in the World Anti-Doping Code is an important instrument of international politics. While implications are obvious for the professional athletes participating in Olympic Games, they remain vague for the broader society – the followers of the Olympic struggles. The article is an attempt to indicate the problem faced by society, international institutions and states, trying to pursue an effective anti-doping policy. It presents a comprehensive description of one of the largest doping scandals with the participation of the Russian authorities in 2013–2014 and the results of the author's research on society's knowledge of doping in sports. Public awareness of banned substances and methods may turn out to be crucial while assessing the actions of governments and international institutions. Society may have insufficient knowledge about doping and may be unaware of its role in politics on an international scale. An anti-doping policy is a part of state policy, so it impacts the way of benefiting physical culture which is one of the areas creating the public sector.

* ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3530-9879>.

Widzowie zmagañ sportu wyczynowego na arenie międzynarodowej po raz kolejny nie zobaczyli profesjonalistów pod rosyjską flagą. Trybunał Arbitrażowy ds. Sportu w Lozannie, CAS (ang. *Court of Arbitration for Sport*) wydał wyrok w sprawie systemowego wsparcia stosowania dopingu przez rosyjskich sportowców. 17 grudnia 2020 roku zapadła decyzja o nałożeniu sankcji na Rosję i jednoznacznie stwierdzono, że doszło do naruszenia przepisów antydopingowych przez reprezentację tego państwa. Przez kolejne dwa lata, zatem m.in. podczas Igrzysk Olimpijskich w Tokio oraz w Pekinie, zawodnicy tego kraju nie mogli uczestniczyć w zawodach pod swoją flagą oraz nie mieli prawa do wysłuchania hymnu narodowego. Nie są to jedyne sankcje nałożone na Rosję, a decyzja CAS okazała się skróconą karą spośród tych, które rekomendowała Światowa Agencja Antydopingowa, WADA (ang. *World Anti-Doping Agency*)¹.

Doping wśród sportowców istnieje od dawna. Intencje jego stosowania są różne i wydaje się, że są zależne m.in. od poziomu uprawianego sportu (amatorski czy wyczynowy), płci, wieku czy dyscypliny sportowej. Według wyznaczonej przez Światowy Kodeks Antydopingowy definicji stosowanej w sporcie wyczynowym doping ma miejsce wtedy, gdy wystąpi jedno lub więcej naruszeń światowego regulaminu antydopingowego (Ustawa, 2022). Jeżeli profesjonalista złamie jakikolwiek ze wspomnianych przepisów, zostaje nałożona na niego kara tymczasowego zawieszenia. Często wydarzenia te bezzwłocznie są komentowane przez media, w szczególności, jeśli dotyczą one utytułowanych już osób. Te w głównej mierze otrzymują tytuł „oszusta”, ponieważ doping jest sprzeczny z duchem sportu, a intencja jego stosowania kojarzona jest w dużej mierze z chęcią zwycięstwa za wszelką cenę – nieakceptowaną przez opinię publiczną. Czy problem leży jednak tylko po stronie sportowców oraz ich nieetycznie podejmowanych decyzji? Przypadek procedury rosyjskiej reprezentacji dowodzi, że jest on wielopłaszczyznowy. Mogą nasunąć się kolejne pytania: czy społeczeństwo jest tego świadome i jaką wiedzą na temat dopingu w sporcie wyczynowym dysponuje?

Celem poniższych rozważań nie jest ocena, w jaki sposób Rosja została ukarana za złamanie światowych przepisów antydopingowych. Nie jest nim również wskazanie, w jaki sposób doping w sporcie wpływa na społeczeństwo i jaka jest ocena słuszności informowania o nim przez media. Celem artykułu jest możliwie jak najbardziej obiektywny opis przebiegu procedury dopingowego z udziałem władz Rosji w latach 2013–2014, który – zdaniem autorki – nie został do tej pory

¹ Rekomendacje dotyczyły m.in. nałożenia kary zawieszenia na 4 lata.

zaprezentowany kompleksowo², a także wskazanie problemu badawczego dotyczącego świadomości społeczeństwa na temat dopingiu.

Wiedza opinii publicznej na temat metod i substancji zakazanych może okazać się kluczowa przy ocenie działań władz międzynarodowych instytucji sportowych oraz rządów państw, które decydują o zasadach, jakich będą musieli przestrzegać sportowcy zawodowi – ci, dla których kariera to inwestycja w samych siebie oraz którzy stanowią fundament szeroko pojętego rynku sportowego – jego wartości ekonomiczno-społecznej.

Wprowadzeniem do rozważań będzie przybliżenie jednej z największych afer dopingowych na świecie z udziałem władz Federacji Rosyjskiej w latach 2013–2014. System antydopingowy Rosji okazał się być systemem wspomagania zabronionymi metodami i substancjami, operowanym przez aparat państwa. Zostanie także wyjaśniona geneza ustanawiania światowych przepisów antydopingowych, a zwięźczeniem artykułu będzie analiza badań społecznych przeprowadzonych przez autorkę. Nie będzie to studium nad raportem śledczym ani raport z przeprowadzonej ankiety, ale próba wskazania, że doping nie wpływa wyłącznie na wyniki osiągnięte podczas zmagania sportowców. Wszakże jest tematem chętnie podejmowanym przez media i warte jest podjęcie głębszych badań dotyczących postaw społeczeństwa wobec dopingiu, uwzględniających analizę poziomu ich wiedzy w tym obszarze.

Społeczeństwo może cierpieć na amnezję ze względu na niską świadomość zjawisk dopingiu w sporcie wyczynowym. Co więcej, może nie zauważać, że kwestia z nimi związana styka się z działaniami polityki państw na arenie międzynarodowej. Dyskusja na ten temat nie odnosi się jedynie do skandali, które niszczą reputację reklamodawców oraz sponsorów wspierających sportowców. Doping oraz aktualnie walka z nim to narzędzia polityki – kreowania życia społeczeństwa, które korzysta z działań i wartości kultury fizycznej. Społeczeństwa, które zbyt płytko interpretuje doniesienia medialne i wydaje się, że nie wie, co kryje się pod słowem „doping”.

² Najbardziej rzetelnym źródłem faktów dotyczących procedury jest raport prof. Richarda McLarena przygotowany na zlecenie Światowej Agencji Antydopingowej. Dokument nie uwzględnia jednak wydarzeń, które skłoniły władze międzynarodowych instytucji i organizacji sportowych do wszczęcia śledztwa. Z wiedzy autorki raport nie został do tej pory dodatkowo przetłumaczony na język polski.

Raport McLarena – obraz działań państwa, które oszukało świat sportu

Jak Rosja produkuje swoich zwycięzców? – bezceremonialnie zatytułowany dokument niemieckiej telewizji ARD jako pierwszy wskazał, że istnieje system, w którym państwo kompleksowo organizuje i tuszuje doping. Było to niespotykane od czasów wykrycia podobnego procederu w Niemieckiej Republice Demokratycznej³. Godzinny reportaż w 2014 roku zaprezentował, w jaki sposób Rosja miała osiągnąć sukcesy podczas Zimowych Igrzysk Olimpijskich w Soczi w 2014 roku oraz lekkoatletycznych Mistrzostw Świata w Moskwie w 2013 roku – imprez, które niewątpliwie były powodem do dumy państwa. Głównymi bohaterami dokumentu są Julia Stiepanowa⁴, rosyjska lekkoatletka, oraz Witalij Stiepanow, pracownik Rosyjskiej Agencji Antydopingowej, RUSADA, którzy postanowili zdradzić ściśle skrywaną tajemnicę. Dokument wywołał burzliwe dyskusje, a niemiecka stacja doczekała się sprzeciwu ze strony rosyjskich lekkoatletów, którzy próbowali zakwestionować zaprezentowane dowody⁵.

Amerykańskie media postanowiły zagłębić się w szczegóły zarzutów, jakie pojawiły się w dokumencie ARD. W pierwszej połowie maja 2016 roku historia o systemowym wspieraniu stosowania dopingu przez rosyjskich sportowców po raz kolejny pojawiła się na czołówkach mediów. Amerykański program publicystyczny sieci telewizyjnej CBS, *60 Minutes*, przedstawił informacje o zarzutach dopingowych, jakie pojawiły się w trakcie Zimowych Igrzysk Olimpijskich w Soczi w 2014 roku. Podczas programu wyemitowano wystąpienie Witalija Stiepanowa, który wyjawiał, że lekkoatletyczna drużyna reprezentacji Rosji stosowała doping, a w kraju istnieje systemowe wsparcie zażywania niedozwolonych substancji. Co istotne, dowodem powyższych stwierdzeń były nagrane rozmowy Stiepanowa z dr. Grigorijem Rodchenkowem, byłym dyrektorem rosyjskiego krajowego laboratorium antydopingowego, akredytowanego przez Światową Agencję Antydopingową. Źródłem zarzutów były zatem osoby nie tylko zaangażowane w opisany proceder, ale przede wszystkim odpowiedzialne za organizację przedsięwzięcia.

³ W latach 1974–1989 w Niemieckiej Republice Demokratycznej przymusowo poddawano sportowców działaniu środków dopingujących. Proceder ujrzał światło dzienne po upadku muru berlińskiego.

⁴ Julija Igoriewna Rusanowa, Stiepanowa – rosyjska lekkoatletka specjalizująca się w biegu na 800 metrów. Brązowa medalistka Halowych Mistrzostw Europy w 2011 roku, finalistka Mistrzostw Świata w 2011 roku oraz Halowych Mistrzostw Świata w 2012 roku.

⁵ Grupa rosyjskich lekkoatletów w listopadzie 2015 roku złożyła pozew grupowy przeciwko niemieckiej stacji. W ich imieniu wypowiadał się adwokat Aleksander Karabanow podczas specjalnie zwołanej w Moskwie konferencji prasowej.

The New York Times postanowił pogłębić temat. Cztery dni później opublikowano artykuł *Russian insider says state-run doping fueled Olympic gold*, w którym padło kluczowe stwierdzenie: „Według byłego dyrektora rosyjskiego laboratorium antydopingowego liczni członkowie reprezentacji Rosji podczas Zimowych Igrzysk Olimpijskich w Soczi, w tym co najmniej 15 medalistów, byli częścią państwowego systemu dopingowego, skrupulatnie zaplanowanego od lat, aby zapewnić dominację kraju podczas igrzysk olimpijskich” (Ruiz & Schwirtz, 2016).

WADA po powyższych doniesieniach prasowych ogłosiła, że prof. Richard Henry McLaren, profesor prawa na Western University w Ontario w Kanadzie specjalizujący się w prawie sportowym, został wyznaczony jako niezależna osoba (IP – ang. *Independent Person*), która przeprowadzi śledztwo w sprawie zarzutów wynikających z powyższych źródeł.

16 lipca 2016 roku została opublikowana pierwsza część raportu McLarena (*McLaren Report*), w której wskazane zostały trzy główne wnioski, będące zarzutami wobec Rosji:

- Moskiewskie Laboratorium Antydopingowe działało w celu ochrony rosyjskich sportowców zażywających środki dopingujące w ramach wspieranego przez władze państwa systemu, określonego w raporcie nazwą *Disappearing Positive Methodology* (McLaren, 2016a, s. 1);
- laboratorium antydopingowe w Soczi stosowało unikalną metodologię podmiiany próbek sportowców, aby umożliwić rosyjskim reprezentantom udział w igrzyskach olimpijskich pod wpływem środków dopingujących (McLaren, 2016a, s. 1);
- Ministerstwo Sportu Federacji Rosyjskiej kierowało, kontrolowało i nadzorowało manipulowanie wynikami analiz sportowców lub podmianę próbek, przy aktywnym udziale i pomocy FSB (ang. *The Federal Security Service of the Russian Federation*, Federalna Służba Bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej), CSP (*Center of Sports Preparation of National Teams of Russia*) oraz laboratoriów w Moskwie i Soczi (McLaren, 2016a, s. 1).

91 stron raportu zawiera dokładny opis sposobu przeprowadzenia śledztwa i zastosowanej metodologii dochodzeniowej, załączniki dowodów oraz najważniejsze ustalenia dochodzeniowe w odniesieniu do zarzutów dotyczących niewłaściwego postępowania dopingowego w Rosji. Wyznaczono pięć odrębnych rozdziałów, które odnoszą się kolejno do:

- 1) procedur i metod zastosowanych przez prof. McLarena;
- 2) sposobu, w jaki Moskiewskie Laboratorium Antydopingowe kompleksowo wypracowało proceder tuszowania pozytywnych próbek sportowców;
- 3) struktury poleceń wydawanych przez rosyjski rząd oraz FSB;

- 4) schematu podmiany próbek rosyjskich sportowców zastosowanego w laboratorium antydopingowym w Soczi podczas Zimowych Igrzysk Olimpijskich w 2014 roku;
- 5) środków, które w sposób hybrydowy pozwalały kamuflować stan organizmu rosyjskich sportowców poddanych dopingowi podczas Igrzysk Olimpijskich w Londynie w 2012 roku, lekkoatletycznych Mistrzostw Świata w Moskwie w 2013 roku oraz podczas letniej Uniwersjady w Kazaniu w 2013 roku.

Każdy rozdział został pogłębiony konkluzjami, w których prof. McLaren wskazuje, że m.in. personel moskiewskiego laboratorium nie miał wyboru, czy brać udział w systemie kierowanym przez państwo (McLaren, 2016a, s. 29).

9 grudnia 2016 roku została opublikowana 144-stronicowa druga część raportu, w której nie tylko potwierdzono lipcowe ustalenia, ale przede wszystkim wyostrono obraz, w jaki sposób rosyjskie państwo łamało światowe zasady antydopingowe oraz zidentyfikowano sportowców zaangażowanych w proceder. Rozszerzony zakres pierwszej części raportu przedstawił dodatkowe dowody wskazujące na ponad 1000 rosyjskich sportowców, którzy brali udział w systematycznym i scentralizowanym procesie manipulowania kontrolą antydopingową lub czerpali z tego korzyści.

Dokument, analogicznie do lipcowej publikacji, został podzielony na rozdziały, w których opisano zakres dochodzenia i wskazano rozstrzygające badania kryminalistyczne.

Ukazano najważniejsze informacje dotyczące identyfikacji sportowców, przy czym prof. McLaren podkreślił, że jako osoba niezależna nie jest organem uprawnionym do zarządzania wynikami ani do wnoszenia spraw o naruszenie przepisów antydopingowych przeciwko indywidualnym sportowcom. Każde odpowiednio rozpoznane i zweryfikowane dowody zostały przekazane do WADA w oczekiwaniu, że zostaną wykorzystane w celu podjęcia stosowanych działań. Raport nie uwzględnia nazwisk sportowców (McLaren, 2016b, s. 35).

Oddzielny rozdział został poświęcony systemowi nazywanemu *Disappearing Positive Methodology*, będącego efektem współpracy Moskiewskiego Laboratorium Antydopingowego i władz Rosji, który opracowano w związku ze słabymi wynikami rosyjskich sportowców podczas Zimowych Igrzysk Olimpijskich w Vancouver w 2010 roku. Wyniki analiz antydopingowych były fałszowane, a w dokumentacji systemu ADAMS (ang. *Anti-Doping Administration & Management System*) zidentyfikowano braki⁶. Raport uwzględnia korespondencję mailową, która tego dowodzi (McLaren, 2016b, s. 53–59).

⁶ System Administracji i Zarządzania Antydopingiem jest elektroniczną bazą danych, która zawiera informacje m.in. o miejscu i czasie pobytu zawodników oraz wynikach kontroli antydopingo-

Następnie skupiono się na poczynaniach Rosjan w roku olimpijskim i podczas Igrzysk Olimpijskich w Londynie w 2012 roku. Dr Rodchenkow, będąc jednym z czołowych analityków zaangażowanych w zwalczanie dopingu, opracował tzw. koktajl (ang. *cocktail Duchess*) – odpowiednio przygotowany preparat środków dopingujących o bardzo krótkim tzw. oknie detekcji, czyli okresie, w którym możliwe jest potwierdzenie w badaniach laboratoryjnych zastosowania dopingu. Innymi słowy, dyrektor Moskiewskiego Laboratorium Antydopingowego jednocześnie doskonalił system kontroli dopingowej w Rosji, wykorzystując zdobytą wiedzę do oszukiwania świata sportu. W ramach przygotowań do Igrzysk Olimpijskich w Londynie przeprowadzono testy, które miały na celu ustalenie wyników analizy laboratoryjnej próbek sportowców objętych programem (McLaren, 2016b, s. 23–25).

Prof. McLaren wskazał, że to niespodziewana prośba WADA do moskiewskiego laboratorium w październiku 2012 roku o przekazanie 67 próbek A i B⁷ skutkowałą wymianą moczu w butelkach A oraz stała się tym samym katalizatorem zainicjowania metody mającej na celu umożliwienie otwarcia próbek bez śladów ingerencji. Kolejne partie raportu poświęcono wypracowanemu unikalnemu systemowi, który umożliwił nie tylko manipulację podawanymi wynikami, ale samymi próbkami poddawanymi analizie. Rok 2013 okazał się być przełomowym w planowaniu schematów w Soczi. Pierwszy proces podmiany próbek miał miejsce podczas Uniwersjady w Kazaniu i został powtórzony podczas lekkoatletycznych Mistrzostw Świata w Moskwie. Sposób manipulacji został wypracowany we współpracy z FSB, której pracownicy byli odpowiedzialni za podmianę i otwieranie butelek (McLaren, 2016b, s. 25–29).

Zwieńczeniem raportu jest przybliżenie wypracowanego mechanizmu wdrożonego podczas najważniejszego wydarzenia dla Rosji, Zimowych Igrzysk Olimpijskich w Soczi w 2014 roku. Żaden z rosyjskich sportowców, którzy mieli szansę na medal, nie musiał martwić się o swoje wyniki badań antydopingowych. Pracownicy FSB dysponowali próbkami moczu, których analiza nie wykazałaby obecności zabronionych substancji. Przechowywano je w operacyjnym pomieszczeniu, do którego nocą przekazywane były butelki przez otwór w ścianach laboratorium.

wej. Baza dostępna jest zarówno dla sportowców, jak również organizacji antydopingowych w celu wymiany informacji i zagwarantowania przejrzystości polityki antydopingowej.

⁷ Podczas kontroli antydopingowej przeprowadzonej zgodnie ze Światowym Kodeksem Antydopingowym mocz pobrany od sportowca jest rozdzielony do butelek A i B. Pierwsza analiza wykonywana jest na podstawie butelki A. Jeśli wynik okaże się podejrzany, przeprowadzana jest dalsza analiza potwierdzająca, a sportowiec ma prawo do zażądania przeprowadzenia dodatkowej analizy moczu znajdującego się w butelce B.

Były podmieniane tak, aby zachowany został ciężar właściwy oryginalnej próbki moczu. Następnie zwracano je przez funkcjonariuszy FSB. Dowody kryminalistyczne i analityczne wskazały zadrapania i liczne ślady po wewnętrznych stronach zakrętek do butelek. Sfałszowanie próbek moczu stwierdzono u konkretnych sportowców, a ich liczbę wraz z dyscyplinami wskazano w raporcie (McLaren, 2016b, s. 109–110).

Dochodzenie prof. McLarena zostało podsumowane dwoma sprawozdaniaми. Stanowią szczegółowy, ale jak określił autor, wciąż nie w pełni kompletny obraz tego, w jaki sposób Rosja oszukała świat sportu. Autor zachęcił międzynarodowych sportowych liderów do konstruktywnego wykorzystania informacji do współpracy i naprawy wadliwych mechanizmów.

Na temat powyższych doniesień wypowiedziały się osoby ważne nie tylko ze względu na pełnione funkcje polityczne, jak prezydent bądź premier, ale też z punktu widzenia możliwości kształtowania opinii publicznej; wśród nich był amerykański reżyser Bryan Fogel, autor nagrodzonego Oscarem filmu dokumentalnego pt. *Ikar*⁸. Jak wpłynęło to na opinię publiczną i co społeczeństwo wie na temat doping w sporcie wyczynowym? Jaką wartość wniosło śledztwo oraz publikacja jego wyników?

Światowe przepisy antydopingowe – geneza

Podmiotami, które kreują sport profesjonalny, są instytucje. Ich decyzje wpływają ostatecznie na to, jakie zasady będą obowiązywać sportowców. Aktualnie do podmiotów instytucjonalnych, o których mowa, należą: Międzynarodowy Komitet Olimpijski, Światowa Agencja Antydopingowa, krajowe komitety olimpijskie, rządy państw, zatem ministerstwa właściwe ds. sportu i kultury fizycznej oraz krajowe związki sportowe. Analizując zadania, jakich podejmują się powyższe podmioty, nasuwa się kluczowa refleksja: jaką rolę odgrywa zarówno doping w międzynarodowym współzawodnictwie, jak również walka z nim?

Według Światowego Kodeksu Antydopingowego (Ustawa, 2022) za doping uznaje się 11 kategorii, wśród których znaleźć można m.in. obecność substancji zabronionej, podanie lub usiłowanie podania jej zawodnikowi bądź chociażby świadome współdziałanie wiążące się ze stosowaniem doping przez inną osobę.

⁸ *Ikar* (ang. *Icarus*) – film dokumentalny autorstwa amerykańskiego kolarza amatora, który zamierzał przetestować na swoim organizmie działanie doping. Po rozpoczęciu współpracy z rosyjskim naukowcem Grigorijem Rodchenkowem osobisty eksperyment przeradza się w międzynarodowy geopolityczny proceder.

Pogłębiając interpretację, na liście substancji zabronionych można znaleźć 14 kategorii niedozwolonych środków i metod, takich jak: środki anaboliczne, stymulanty czy też manipulacje krwią i jej składnikami.

Instrumentami harmonizującymi międzynarodową kooperację w zakresie zwalczania dopingu i zobowiązaniem dla organów rządowych jej sygnatariusz są Konwencja Antydopingowa [Rady Europy] (2001) oraz Międzynarodowa Konwencja o zwalczaniu dopingu w sporcie [UNESCO] (2007). Należy podkreślić, że ich celem nie jest rozwiązywanie problemów samej walki z dopingiem natury operacyjnej, ale zintegrowanie na gruncie współpracy międzynarodowej reguł prawnych i uporządkowanie działań zapobiegających stosowaniu dopingu. Wymienione akty prawne zobowiązują państwa-strony do podjęcia działań na szczeblu krajowym oraz w zakresie wspomnianej kooperacji między krajami. Odnosi się to np. do ustanawiania zasad walki z dopingiem, jak również procesu finansowania i kontrolowania realizacji programów antydopingowych. Konwencje nakładają na państwa obowiązek wspierania misji walki z dopingiem realizowanej przez Światową Agencję Antydopingową oraz ustanawiają fundusz dobrowolny przeznaczony na wyeliminowanie dopingu ze sportu, który obejmuje m.in. wkłady finansowe wnoszone przez państwa-strony. Zgodnie z powyższym podmiotem koordynującym wszelkie działania związane z zapobieganiem stosowania dopingu jest Światowa Agencja Antydopingowa, WADA. To podmiot utworzony przez ruch sportowy i świat polityczny, którego działanie powinno być niezależne.

Działania mające na celu przestrzeganie powyższych przepisów powinny być prowadzone przez krajowe agencje antydopingowe. Powinny, ponieważ warto zaznaczyć, że nie każde państwo biorące udział w międzynarodowym współzawodnictwie sportów olimpijskich opracowało krajowy system antydopingowy. Bądź też zrobiło to niezgodnie z zasadami, jak w przypadku Rosji.

Analiza badań świadomości i wiedzy na temat dopingu w sporcie wyczynowym

Rosyjski proceder może nasuwać wiele dodatkowych pytań, dotyczących zarówno zasad współzawodnictwa w sportach olimpijskich, jak również widzów, wśród których mogły narodzić się wątpliwości wobec idei olimpijskiej oraz polityki międzynarodowej państw. Opinia publiczna wpływa wszakże na rządy państw, a także na reputację firm, które decydują się wspierać rynek sportowy. Ocena ta jest jednak w dużej mierze zależna od wiedzy społeczeństwa na temat dopingu w sporcie. W celu weryfikacji, jaka jest ta wiedza, autorka przeprowadziła badanie społeczne

w okresie marzec–kwiecień 2021 roku w Polsce z wykorzystaniem systemu *webankieta.pl*.

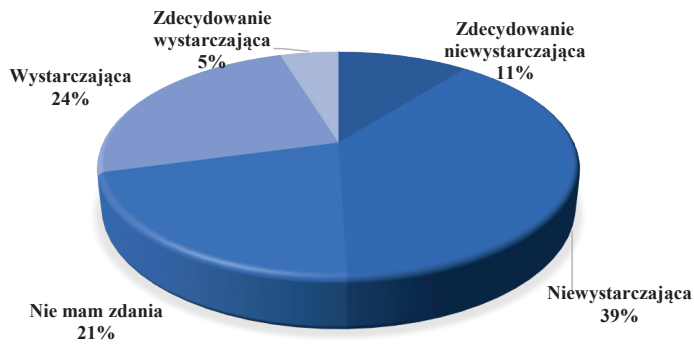
W badaniu skupiono się wyłącznie na metodach ilościowych oraz zastosowano technikę CAWI (ang. *Computer Assisted Web Interview*), która odnosi się do przeprowadzenia badań ankietowych w formie elektronicznej przez Internet. Jej wybór motywowany był wieloma czynnikami, a jednym z nich był fakt, że większość opinii i wypowiedzi osób niezwiązanych ze sportem wyczynowym znajduje się na popularnych forach internetowych. Ankieta była przeprowadzana podczas pandemii COVID-19, gdy komunikacja w dużej mierze opierała się na kontakcie elektronicznym. Ponadto taka forma badania daje respondentom większe poczucie anonimowości. Doping wciąż należy do tematów tabu, zatem taka metodologia mogła poskutkować większą liczbą odpowiedzi i staranniejszą refleksją.

Próba była dobierana tak, aby nie było to środowisko osób silnie związanych ze sportami wyczynowymi. Inne sposoby doboru respondentów byłyby zapewne mniej efektywne. Głównym celem było uzyskanie zadowalającego poziomu realizacji próby, ponieważ tylko możliwie największa liczba ankietowanych pozwoliłaby wyciągnąć jakiegokolwiek wnioski. Według wiedzy autorki nie przeprowadzono do tej pory badania dotyczącego weryfikacji i samooceny wiedzy na temat dopingu wśród społeczeństwa. Dużą wartością okazały się również dodatkowe komentarze.

Badanie składało się z 21 pytań i dotyczyło znajomości wybranych wybitnych sportowców z kilku dekad oraz w przypadku pozytywnych odpowiedzi – osobistej oceny (w skali od 1 do 5) powiązania ich ze stosowaniem dopingu. Założono, że ankietowani, poza odpowiedziami na pytania, powinni mieć możliwość przekazania swoich komentarzy, stąd na zakończenie umieszczono pytanie otwarte. Ankietę wypełniło łącznie 526 osób. Zdecydowana większość (45%) to osoby w wieku poniżej 19 lat oraz (30%) w wieku 20–25 lat. 39% to osoby z wykształceniem wyższym, a 28% – średnim. Warto zaznaczyć również, że 66% ankietowanych uprawiało sport amatorsko, a 15% – wyczynowo.

Wyniki zanonimizowano, a w analizie uwzględniono podział wiekowy tak, aby zwrócić uwagę na różnicę pokoleniową. Została odzwierciedlona podobnymi odpowiedziami przez osoby o podobnym zadeklarowanym wieku. Należy jednocześnie podkreślić, że przedstawione wyniki nie są reprezentatywne dla konkretnej grupy wiekowej. Badanie oparte było na próbie losowej. Ankietę udostępniono w szkołach średnich i wyższych, zarówno w miejscowościach liczących poniżej 100 tys. mieszkańców, do których uczęszczały osoby ze wsi, jak i w miastach powyżej 500 tys. mieszkańców. Trafiła ona także do miejsc pracy osób w wieku powyżej 30 lat w miejscowościach o różnej wielkości.

Połowa osób biorących udział w badaniu oceniła swoją wiedzę na temat dopingu w sporcie wyczynowym na *zdecydowanie niewystarczającą* lub *niewystarczającą* (wykres 1).

Wykres 1. Odpowiedzi na pytanie: Jak oceniasz swoją wiedzę na temat zjawiska dopingu w sporcie wyczynowym?

Zródło: badanie własne.

Znalazło to potwierdzenie przy analizie kolejnej części badania. W ankiecie umieszczono nazwiska dziewięciu sportowców zawodowych uprawiających różne dyscypliny i występujących w różnych okresach, przy czym nie wszyscy z nich byli powiązani ze stosowaniem niedozwolonych substancji lub metod. Kolejność pytań była przypadkowa, ponieważ głównym celem było zweryfikowanie, czy respondenci trafnie ocenią powiązania sportowców z dopingiem oraz czy pojawiają się jakiegokolwiek wątpliwości, które wyrażono w komentarzach. Pytania dotyczyły kolejno: piłkarza Diego Maradony, lekkoatlety Bena Johnsona, pływaka Michaela Phelpsa, tenisisty Rafaela Nadala, kolarza Lance'a Armstronga, tenisistki Steffi Graf, lekkoatlety Justina Gatlina, sztangisty Adriana Zielińskiego oraz tenisistki Marii Szarapowej. Przy pytaniach dotyczących znajomości sportowców widać duże powiązanie odpowiedzi z wiekiem respondentów. W przypadku gdy sportowiec swoje tytuły zdobywał w dekadzie, podczas której respondent prawdopodobnie miał możliwość usłyszeć o sukcesie sportowca, odpowiedzi wskazują na znajomość nazwiska sportowca i to bez względu na rozpoznawalność medialną dyscypliny. W wyrażonych opiniach na temat powiązania profesjonalistów z przypadkami stosowania niedozwolonych substancji nie dostrzeżono jakiegokolwiek związku między tymi opiniami a wiekiem respondentów, ich wykształceniem, czy doświadczeniem związanym z uprawianiem sportu amatorsko lub wyczynowo.

Sportowcami, którzy spośród wymienionych uczestniczyli w nagłośnionych przez media aferach dopingowych, to Ben Johnson, Lance Armstrong, Justin Gatlin oraz Adrian Zieliński. Każdy z nich został ukarany dyskwalifikacją za stosowanie dopingu. W żadnym z analizowanych przypadków nie stwierdzono, aby opinia respondentów była w pełni zgodna z realiami. Rozkład odpowiedzi jest zupełnie niejednorodny, a liczba udzielonych odpowiedzi wskazuje ponadto, że znajomość sylwetek sportowców zależy od wielu innych czynników, których nie można wskazać na podstawie przeprowadzonego badania.

Tabela 1. Wyniki ankiety badawczej [w %]

Czy kojarzysz sylwetkę...	1	2	3	4	5	<i>n</i> – liczebność próby (liczba odpowiedzi)
Bena Johnsona	2	13	23	40	22	<i>n</i> = 91
Lance'a Armstronga	3	19	14	24	40	<i>n</i> = 293
Justina Gatlina	3	23	18	34	22	<i>n</i> = 92
Adriana Zielińskiego	5	27	18	31	19	<i>n</i> = 287
...ze stosowaniem środków dopingujących?						

Adnotacja. 1 – zdecydowanie nie, 2 – nie, 3 – nie mam zdania, 4 – tak, 5 – zdecydowanie tak.

Źródło: badanie własne.

Teniści Rafael Nadal oraz Maria Szarapowa to także sportowcy zawieszeni za stosowanie substancji niedozwolonych, jednakże w przypadku ich oceny klarownie prezentuje się brak wiedzy respondentów na temat dopingu (tabela 2). Nazwiska tych tenisistów są zdecydowanie bardziej rozpoznawalne medialnie niż nazwiska z tabeli 1. Należy dodać, że nie były to afery na skalę wspomnianych na początku sportowców. Zarówno Nadal, jak i Szarapowa skrupulatnie wyjaśniali sytuację poprzez oficjalnie publikowane stanowiska.

Tabela 2. Wyniki ankiety badawczej [w %]

Czy kojarzysz sylwetkę...	1	2	3	4	5	<i>n</i> – liczebność próby (liczba odpowiedzi)
Rafaela Nadala	23	54	14	7	2	<i>n</i> = 234
Marii Szarapowej	11	45	17	22	5	<i>n</i> = 335
...ze stosowaniem środków dopingujących?						

Adnotacja. 1 – zdecydowanie nie, 2 – nie, 3 – nie mam zdania, 4 – tak, 5 – zdecydowanie tak.

Źródło: badanie własne.

Postawione pytania u wielu ankietowanych wzbudzały wątpliwości, o czym świadczy komentarz pozostawiony przez jednego z respondentów: *Trudno odpowiada się na pytanie czy dany sportowiec kojarzy się z dopingiem... sportowcy wymienieni z nazwiska albo byli podejrzani albo zostali przyłapani na stosowaniu dopingiu... Maradona raczej kojarzy się z używkami w trakcie i głównie po zakończeniu kariery... największe najgłośniejsze „afery dopingowe” to te związane z Johnsonem, Armstrongiem... największymi tytanami sportowymi... głośnym echem też odbiła się dyskwalifikacja Johaug... Historia każdego z wymienionych sportowców jest inna – podobnie jest ze zjawiskiem dopingiu w sporcie wyczynowym. Wątpliwości dotyczące rozumienia słowa „doping” są widoczne również w tabeli 3. Diego Maradona został uznany za dopingowicza, spożywając kokainę w trakcie występu w zawodach sportowych. Jest to niezgodne z przepisami Światowego Kodeksu Antydopingowego. Michael Phelps był niesłusznie kojarzony z dopingiem, a w przypadku Steffi Graf tenisistka nigdy nie była powiązana z jakąkolwiek sytuacją stosowania niedozwolonych substancji lub metod.*

Tabela 3. Wyniki ankiety badawczej [w %]

Czy kojarzysz sylwetkę...	1	2	3	4	5	<i>n</i> – liczebność próby (liczba odpowiedzi)
Diego Maradony	3	36	19	31	11	<i>n</i> = 394
Michaela Phelpsa	15	53	13	17	2	<i>n</i> = 244
Steffi Graf	14	52	22	10	2	<i>n</i> = 155
...ze stosowaniem środków dopingujących?						

Adnotacja. 1 – zdecydowanie nie, 2 – nie, 3 – nie mam zdania, 4 – tak, 5 – zdecydowanie tak.

Źródło: badanie własne.

Tym, co wymaga podkreślenia, to fakt, że 54% osób potwierdziło, że znany jest im proceder zorganizowanego systemu wspierającego i tuszującego doping w sporcie wyczynowym w Rosji. 32% stwierdziło następnie, że nie wiedzą lub nie mają zdania, czego dotyczą sankcje nałożone na Rosję.

Podsumowanie

Codziennie nagłaśniane wydarzenia, w tym każda dyskwalifikacja za doping w sporcie, nie są proste do zbadania, a społeczeństwo nie musi poświęcać już tak dużej ilości czasu na ich zrozumienie, ponieważ ma dostęp do mediów masowego

przekazu. To szybkie, ale płytkie źródło informacji, które pomaga określić niemalże każdy element otaczającego świata. Według teorii Maxwella McCombsa i Donalda Shawa (1972)⁹ media kreują rzeczywistość poprzez skupienie uwagi społecznej na wybranych przez nie zagadnieniach. Ekspozując konkretne zjawiska, czy nawet zajmując się nimi, wskazują społeczeństwu hierarchię ważności poszczególnych kwestii. Społeczeństwo zwraca uwagę na znane nazwiska, a szczególnie interesujące są te osoby, które odniosły w życiu spektakularny sukces. Osiągnięcia wyczynowych sportowców są zatem znakomitym materiałem dla mediów. Podobnie jak afery dopingowe z ich udziałem. Rosyjski proceder również takim się okazał.

Wraz z każdą opublikowaną informacją o stosowaniu dopingu przez znanych sportowców media zyskują uwagę. A co wobec tego zyskują odbiorcy? Analiza procederu z udziałem rosyjskich sportowców udowadnia, że problem dopingu ma szerokie podłoże i nie musi dotyczyć jednorazowej decyzji trenera lub sportowca. W tym przypadku ujawniono system, który według rosyjskich władz pełnił funkcję antidopingową. Jak wykazało śledztwo prof. McLarena, „anty” nie powinno widnieć w powyższym zdaniu. Czy społeczeństwo wie, czego dotyczyły doniesienia we wspomnianym często raporcie McLarena, jeśli i tak połowa badanych wciąż określa swoją wiedzę na temat zjawisk dopingu za niewystarczającą? Jak zabranie poszczególnym sportowcom dotychczas zdobytych medali wpływa na naprawę wadliwych mechanizmów, o których wspomniał autor raportu?

Społeczeństwo może nie tylko cierpieć na amnezję, ale prawdopodobnie dysponuje zbyt małą wiedzą na temat dopingu i osób zdyskwalifikowanych za doping. Nie jest świadome, że doping to również mechanizm polityki międzynarodowej państw i polityki instytucji sportowych. Tymczasem otrzymuje bardzo dużą ilość doniesień prasowych. Sylwetki wybitnych sportowców z czasem stają się mniej rozpoznawalne, zatem to samo odnosi się do sytuacji przyłapania ich na niedozwolonym wspomaganium. To naturalna kolej rzeczy, związana chociażby z różnicami pokoleniowymi. Problematyczna staje się zatem ocena wiedzy o dopingu, która ma bezpośredni wpływ na to, jak w przyszłości będzie oceniane współzawodnictwo w sportach olimpijskich. Jak zatem stosowanie dopingu przez zawodowych sportowców wpływa na sytuacje patologiczne wśród społeczeństwa? Czy ujawnienie rosyjskiego procederu ukazało kompletny obraz polityki antidopingowej na świecie? Należy pogłębić badania dotyczące świadomości społeczeństwa na temat dopingu, polityki antidopingowej i polityki

⁹ Teoria agendy – zagadnienie z zakresu socjologii mediów, dotyczące wpływu wywieranego przez media na ludzi oraz ich opinie. Jest narzędziem umożliwiającym badanie i porównywanie opinii przenoszonych przez media z opiniami odbiorców mediów.

sportu wszystkich krajów biorących udział we współzawodnictwie olimpijskim. Z rosyjskimi sportowcami w szranki stawali Amerykanie, Azjaci, czy też reprezentanci innych krajów Europy Wschodniej.

Kwestia dopingu nie dotyczy wyłącznie sportu. Również obszaru nauk społeczno-ekonomicznych i należy analizować ją z wielu perspektyw: medycyny, prawa, czy też ekonomii. Proceder w Rosji stał się bodźcem reorganizacji systemu antydopingowego, jednakże, jak stwierdził Witold Bańka, Prezydent WADA: „[...] podczas igrzysk w Rio de Janeiro w Brazylii około 10 procent medalistów pochodziło z krajów, które wówczas albo nie miały systemu antydopingowego albo był on na bardzo niskim poziomie. To nie jest w porządku. Często koncentrujemy się na wielkich skandalach, a zapominamy że mamy nieszczerły system” (*Doping trzeba wypalać gorącym żelazem!*, 2019). Problemem jest również wiedza społeczeństwa.

Bibliografia

- Doping trzeba wypalać gorącym żelazem!* (2019, 23 maja). Fakt. <https://sport.fakt.pl/inne-sporty/witold-banka-doping-trzeba-wypalac-goracym-zelazem/x7l5jmj>
- Konwencja Antydopingowa, sporządzona w Strasburgu dnia 16 listopada 1989 r. Dz.U. 2001 nr 15 poz. 149 (2001) (Polska).
- McCombs, M.E., & Shaw, D.L. (1972). The agenda-setting function of mass media, *Public Opinion Quarterly*, 36(2), 176–187.
- McLaren, R.H. (2016a). *The Independent Person Report*. Montréal.
- McLaren R.H. (2016b). *The Independent Person 2nd Report*. Montréal.
- Międzynarodowa Konwencja o zwalczaniu dopingu w sporcie, sporządzona w Paryżu dnia 19 października 2005 r. Dz.U. 2007 nr 142 poz. 999 (2007) (Polska).
- Ruiz, R., & Schwirtz, M. (2016). *Russian insider says state-run doping fueled Olympic gold*. The New York Times. <https://www.nytimes.com/2016/05/13/sports/russia-doping-sochi-olympics-2014.html>
- Ustawa z dnia 21 kwietnia 2017 r. o zwalczaniu dopingu w sporcie Dz.U. 2022 poz. 1258 (2022) (Polska).